

dat niemand, op straffe van vijftien jaren dwangarbeid, diamanten koopen of verkoopen mag, zonder eene daartoe bekomen vergunning der overheid, en dat een ieder van elken diamant, welken hij bezit, de herkomst moet kunnen bewijzen.

Al dit medegedeelde was voor juffrouw Dijkstra zeer nieuw en zij nam zich voor, alles goed te onthouden, ten einde onderweg haren man er veel van te kunnen vertellen.

Ook deze was niet vergeefs in de mijnen afgedaald. Toen hij beneden kwam, had men juist eenige loopgraafjes in den diamanthoudenden, blauwen grond aangelegd, en maakte men zich gereed die met dynamiet te doen springen. De grond was te vast, om met gemak in de ijzeren tobben geschept en aldus naar boven gevoerd te kunnen worden. Weldra trokken zich de werklieden gezamenlijk terug. Kort daarop hoorde hij verschillende knallen, die hem op zijne voeten deden beven, en zag hij den grond en de wanden zich openen en naar alle kanten zich verspreiden.

Daarop laadde men den losgesprongen grond in wagens die op rails stonden, en waarlangs de lading tot op zekeren afstand werd weggereden. Toen hij, weder boven gekomen, ging onderzoeken wat er verder met deze lading gebeurde, zag hij, dat zij op eenigen afstand van de schaft der mijn over het veld uitgespreid werdt in dunne lagen, ten einde deze aan de lucht bloot te stellen en daardoor van alle vochtdeelen te bevrijden. Ook vernam hij, dat er uitgestrekte landerijen met dezen kostbaren last bedekt zijn; kostbaar, want elke ton of bak van deze blauwe aarde is gemiddeld ongeveer twee pond sterling

waard. Dat verder de diamanthoudende aarde, aldus tot pulver geworden, naar gebouwen overgebracht wordt, in welke zich verschillende soorten van machinerieën bevinden, die er de diamanten uit te voorschijn halen.

Ferdinand zeide tot een opzichter, dat hij gaarne eens zien wilde, hoe de machines werken, en toen deze hem daarheen had gebracht, zag hij het volgende:

Men werpt het pulver in draaiende cylindrs, die van gaatjes zijn voorzien. Voortdurend neemt het stroomend water over, langs en door deze cylindrs het zand mede. Dat geschiedt veelal, doordat de aarde in de cylindrs ondertusschen kunstmatig geschud wordt en door draaiende, ijzeren armen, van mesjes voorzien, omgeroerd; op deze wijze komt het zand, het lichtst zijnde, naar boven. De groote steenen en kluiten blijven daardoor in den cylinder achter, terwijl de kleine stukjes zich door de openingen verwijderen. Men vangt deze laatste op en schudt ze op kunstmatige wijze in een bak, over welken men water laat loopen; dit nu laat alleen steentjes en diamanten achter. Met de hand en op het oog pikt men uit deze verzameling de diamanten weg. De groote steenen en kluiten, die in den cylinder achterblijven, worden weder gedroogd en ondergaan opnieuw dezelfde bewerking.

De opzichter zeide:

„Het zijn meest alle geelachtige diamanten, die in Zuid-Afrika gevonden worden; in waarde moeten zij voor de witte Braziliaansche onderdoen. Zij zien er, in ruwen staat, zonder uitzondering onooglijk uit. Onderzoek het maar eens. In geen deele gelijken zij zelf op die wonderschoone tooversteenen, in welke men hen te

Amsterdam weet te herscheppen. Er behoort dan ook een geoefend oog toe, om in deze verzameling van steentjes de diamanten op te merken. Veelal worden ook andere edelgesteenten in zulk een bakje aange troffen. Hunne grootte en waarde zijn echter te gering, om de moeite en kosten van vervoer naar Europa te beloonen."

„En wie ontgint deze mijnen nu?" vroeg Ferdinand.

„Aan de diamantvelden werken maatschappijen. Deze bezitten alle zoogenaamde „claims" d. w. z. alle stukken, in welke de mijnen bij hare opening zijn verdeeld geworden, en waar de houders der claims het recht hebben naar diamanten te delven en die voor zichzelf te behouden. Het eigendomsrecht op de mijnen blijft evenwel aan de Britsche regeering, die voor de vergunning tot delven eene zekere vaste som per claim vordert. Tot in 1880 zijn de claims in handen van afzonderlijke personen geweest, die toen hunne rechten aan verschillende vennootschappen en maatschappijen hebben overgedaan."

„Als men dit alles ziet, slaat men de handen in elkaar, en men verbaast zich over de werkkraft en den ondernemingsgeest der menschen," riep Hermina uit.

„Ja, mevrouw!" antwoordde haar de oppasser, „en bedenk u eens, dat al die machinerieën in Europa moeten worden vervaardigd. En wat een reuzenwerk het geweest is die alle hierheen te krijgen! Hoeveel duizenden kilo's wegen ze samen niet! En toch is alles hierheen gebracht, toen er nog geen spoorwegen bestonden. En op een ossenwagen, ook al spant men er zestien ossen voor, kan men nooit meer dan vijf duizend kilo's laden."

„Zijn hier nog meer mijnen?" vroeg Ferdinand.

„O, ja, mijnheer!” zei de oppasser, „de Bultfonteinmijn, die van Dutoitspan en Old de Beer. Deze mijn, welke u hier ziet, werd vroeger New de Beer genoemd. De diamanten uit die verschillende mijnen zijn alle onderscheiden; die van Dutoitspan hebben de meeste waarde en zijn ook de grootste. Deskundigen kunnen aanstonds aan de grootte en kleur zien, uit welke mijn de diamanten gekomen zijn.”

Zeer tevreden over alles, wat zij gezien en gehoord hadden, keerde het drietal naar de stad terug.

Welk eene levendigheid alweer in de straten en welk een drukte en verkeer op de groote, ruime markt! Honderden wagens brachten hier dagelijks uit den Vrijstaat, Transvaal of het Engelsche Zuid-Afrika het benoodigde aan. De vrachtrijders spreken meest Hollandsch.

's Middags aan tafel vertelde een der aanzittenden nog iets van de geschiedenis en andere bijzonderheden der mijnen, waarnaar de familie Dijkstra met belangstelling luisterde.

Die heer vertelde als volgt:

„In het jaar 1867 ontdekte een zekere O'Reilly den eersten diamant in een hoop steenen, van de Oranjerivier afkomstig, bij Niekerk, een boer, die niet wist, dat deze steenen waarde bezaten. Als eene zeldzaamheid werd die diamant naar de eerste groote Parijsche wereldtentoonstelling gezonden door den gouverneur der Kaapkolonie. Gedurende een jaar bleef het, voor zoover men weet, bij die eene vondst, totdat twee jaar later dezelfde Niekerk van een neger voor enkele dui-

zenden guldens een steen kocht, in welken hij een diamant herkende en die op dit oogenblik ongeveer drie ton gouds waard is. Men zegt, dat de gravin van Dudley dit kleinood thans bezit. Toen het bericht van deze vondst bekend werd, kwamen er van alle zijden gelukzoekers opdagen, die overal naar diamanten begonnen te zoeken. Aan de Oranje-rivier hadden zij weinig fortuin; maar weldra vonden zij, wat zij zochten aan de oevers van de Vaal. Bij duizenden zetten zij zich daar neer. De verwachtingen zijn echter in geen deele bevredigd geworden. Weldra, in 1870, ontdekte men diamanten op de „plaatsen” (boerderijen) Bultfontein en Dutoitspan, waarheen eerst vele, later de meeste delvers zich van de Vaal verplaatsten. Een jaar later vond men de edelgesteenten op Vooruitzicht, de „plaats” van een anderen boer, De Beer genaamd.

„Nu eerst bleek de geweldige rijkdom dezer streken. De bevolking groeide op reusachtige wijze aan; en spoedig was hier eene stad geschapen, waar men in den beginne aan alles gebrek had, maar die zich nu heeft ontwikkeld tot eene der bloeiendste van Zuid-Afrika. Zoowel de bezitters van den grond als de regeering onder welke zij leefden, — die van den Oranje-Vrijstaat — waren Afrikaansch-Hollandsch. Doch de schat bleek den Engelschen te rijk, dan dat zij dien in deze handen konden laten. Het grondgebied werd in 1871 van den Oranje-Vrijstaat genomen en eene afzonderlijke Britsche kolonie verklaard te zijn, met Kimberley als hoofdstad. Vier jaar later stonden de delvers, meest Engelschen, tegen de slechte Engelsche regeering op, waarvan eene verandering in het bestuur

het gevolg was. Sedert October 1880 maakt het diamantenland een deel uit van de Kaapkolonie en wordt het door deze bestuurd.

„Ook het bezit van den grond ging in Engelsche handen over. De plaats „Vooruitzicht” verkocht De Beer voor 6000 pond sterling aan eene Engelsche firma, die haar een paar jaar later voor 100.000 pond overdeed aan de Britsche regeering.

„Groote machinerieën bleken benoodigd te zijn, om de mijnen met voordeel te kunnen bewerken. De kosten gingen, de krachten der voor zichzelf werkende delvers te boven, en groote compagnieën werden diengevolge gesticht, die de claims van de oorspronkelijke bezitters kochten.

„Er moet intusschen worden erkend, dat de hoogst belangrijke winsten niet zijn behaald zonder het wagen van veel geld, zonder het tentoonspreiden van groote werkkraft, vindingrijkheid en taai doorzetten. Allerlei moeilijkheden moesten overwonnen worden, als daar waren het invallen van gegraven paden; het naar beneden brengen van leege en het ophalen van gevulde tobben, wat eerst door Kaffers en later door trekdieren geschiedde; het afvoeren van het water, dat zich in de mijn begon te verzamelen; en eindelijk het tegengaan van het afbrokkelen van rotsblokken.

„Men volgt nu eene geheel nieuwe wijze van werken. Met ontzettend hooge, nieuwe onkosten zijn er nu schachten en tunnels in de mijn geboord, die de diamanthoudende blauwe aarde verbinden met den beganen grond, op eenigen afstand van den rand der mijn.

„Nog had men een vierde, hoofdbrekende moeilijk-

heid te overwinnen, n.l. gebrek aan water. Riviertjes stroomen hier niet. Eene Londensche compagnie is er toen toe overgegaan, het water van de Vaalrivier over een afstand van 5 uur gaans ongeveer, door geleidingen naar de stad te doen vloeien. Dit is gelukt. Het water vloeit nu, door stoommachines gedreven, in groote vergaarbakken, van welke er één is gebouwd bij de rivier, de andere te Kimberley. Door dikke ijzeren pijpen zijn zij aan elkaar verbonden.

„Gij ziet, dat inspanning noch kosten hier gespaard zijn. Maar Kimberley is ook de rijkste diamantmijn der wereld. Dezen zelfden grond, met nog onmetelijke, daaraan grenzende landerijen, te zamen groot genoeg voor wel vijftig Boerenplaatsen, kocht in 1839 een Boer, Fourie genaamd, voor $\pm f$ 1800!

„En voor den afstand van dit land, dat honderden millioenen waard is, dit land, dat wellicht rijker is dan eenig ander land ter wereld, heeft de Oranje-Vrijstaat zich moeten tevreden stellen met eene schadeloosstelling van niet meer dan negentig duizend pond!

„Het is treurig, dat de sympathie voor Groot-Brittannië hier in Zuid-Afrika telkenmale, wat de regeeringsdaden betreft, op zulk een zware proef wordt gesteld. Niet alleen moeten de bewoners van bijna geheel Zuid-Afrika voortdurend op allerlei wijzen lijden door de ongestadigheid der staatkunde, hier door Engeland gevolgd; ik behoef ter toelichting slechts te wijzen op den Oranje-Vrijstaat, die eerst, in 1845, onder Engelsche heerschappij kwam en in 1854 weder vrij werd; op hetgeen in Zoeloeland geschiedde, waar duizenden en duizenden, evenals in Soedan, geheel

nutteloos door Engelsche troepen werden gedood; ik behoef eindelijk slechts te wijzen op de veranderlijkheid van inzicht, waaraan Engeland ten aanzien van Transvaal blijk gaf — en ook in zake der diamantvelden weder werd tentoongespreid. Daarenboven echter moet Zuid-Afrika sedert tal van jaren ondervinden, dat recht en billijkheid niet de maatstaven zijn, naar welke geregeerd wordt, zij het al niet door het kabinet te Londen, dan toch door de Engelsche machtsbekleeders in Zuid-Afrika.”

Hier hield de boeiende spreker op, schoof zijn stoel achteruit en verliet plotseling de zaal met de woorden: „Dames en heeren! ik heb de eer u allen te groeten; morgen hoop ik ver van hier te zijn.”

De overige dischgenooten gingen voort met zich van de verschillende schotels te bedienen, maar allen bewaarden het stilzwijgen.

Eindelijk stond aan de bovenzijde der tafel iemand op en zei: „Ik ben een Vrijstater. Ware de spreker van zoo even nog hier, ik zou hem mijn dank betuigen. Toen ik het doen wilde, was hij reeds heen. Bij hetgeen hij zeide, wil ik, moet ik als Vrijstater nog het volgende voegen:

„Met betrekking tot de diamantvelden is Engeland niet rechtvaardig geweest. Bij de bekende overeenkomst van 23 Februari 1854, waarbij de Vrijstaat onafhankelijk werd verklaard, beloofde Engeland aan de Boeren zich niet in te zullen laten met wat geschiedde noordelijk van de Oranje-rivier, noordelijk waar Kimberley is gelegen. Die belofte werd in 1869 vernieuwd. En desniettemin kwamen de Engelschen

tussenbeide in 1870, toen Klaas Waterboer, een Grikwa-hoofd¹⁾, hunne hulp inriep, om hem in het bezit te stellen der diamantvelden, die volgens zijn beweren hem toebehoorden. Engeland koos Waterboers partij. De Oranje-Vrijstaat betwistte dadelijk met alle kracht de rechtmatigheid van Waterboers aanspraken en het is ook zeer duidelijk gebleken, dat hij geen recht had op deze streek. Daar evenwel de Vrijstaat bij gebrek aan machtsbetoon geen kracht aan zijne betoogen kon bijzetten, liet de Engelsche regeering het land eenvoudig voor zich in bezit nemen. Natuurlijk om het daarna aan Waterboer terug te geven, wiens beweerd eigendomsrecht immers de aanleiding was geweest dier tusschenkomst. Inderdaad, niets was natuurlijker dan deze verwachting; doch aldus geschiedde niet. Engeland behield den schat voor zich zelf en Waterboer kon zich met een tiende van het land vergenoegen.”

Andermaal heerschte er een diepe stilte aan tafel. Was die stilte een gevolg van verontwaardiging? Bij Dijkstra en zijne vrouw zeker.

De pauze werd eindelijk afgebroken door juffrouw Dijkstra, die tot haren overbuur, met wien zij al een enkel woord had gewisseld, de vraag richtte:

„Zou u denken, mijnheer! dat de diamantvelden bij voortdoring, gesteld zelfs, dat er aan den voorraad diamanten in de aarde geen einde komt, eene belangrijke bron van inkomsten voor Engeland en zijne onderdanen zullen blijven?”

¹⁾ Grikwa's zijn afstammelingen van Hottentotten, met blank- of negerbloed.

„Dat is eene belangrijke vraag, mevrouw!” antwoordde de aangesprokene, „maar moeilijk is het haar te beantwoorden. Bouwt men alleen op de geschiedenis, dan moet het antwoord bevestigend luiden. Want sedert de vroegste tijden beschouwt men den diamant als een der schoonste sieraden die met schatten betaald wordt. Doch er is evenzeer ruimte voor de meening, als zouden, door de reusachtige hoeveelheden dezer edelgesteenten die Zuid-Afrika heeft voortgebracht, de diamanten langzamerhand ophouden eene zeldzaamheid te zijn en eene bijzondere waarde te vertegenwoordigen.

„Voornamelijk met het oog hierop heeft men sinds eenigen tijd aan eene samensmelting van alle instellingen, die zich hier met het zoeken naar diamanten bezighouden, gedacht. Zelfs is dat plan goeddeels tot stand gekomen en wordt de Kimberley-mijn slechts door ééne vereenigde compagnie (de „central”) bewerkt. Ook „Old de Beer” is thans in handen van ééne groote naamlooze vennootschap. Niet onwaarschijnlijk zullen deze beide vereenigingen later weder worden samengesmolten. Men hoopt op deze wijze de diamantenmarkt te beheerschen en, door beperkte voortbrenging als anderszins, invloed op de prijzen te kunnen uitoefenen.

„Het antwoord op uwe vraag, mevrouw! zal in de uitkomst op het lot der Kaapkolonie grooten invloed oefenen. Dit is althans mijne bescheiden meening. Wel zijn veeteelt en landbouw er belangrijke bronnen van inkomsten. Maar toch zal, zonder eenigen twijfel, de kolonie in groote moeilijkheden geraten en hard

achteruitgaan, wanneer zich het gevaar verwezenlijkt, waarop ik doelde. Port Elisabeth, Mosselbaai, Port-Alfred, Oost-Londen en al deze havens bloeien alleen, wanneer het den diamant- en gouddelvers wel gaat."

De tafel was afgeloopen en de logé's begaven zich òf op straat òf naar hunne kamers; het laatste deden Ferdinand en zijne vrouw.

Toen zij alleen waren, hadden zij het eerst druk over alles, wat zij hadden gezien en gehoord.

„Het komt mij voor," zei Ferdinand, „dat wij hier nog wat moeten blijven. Mij althans bevalt het hier uitmuntend. Maar hoe denkt mijne Hermien er over?"

„Ik wil hier ook gaarne nog een paar dagen blijven," antwoordde zij. „Al zou mij het hotelleven op den duur niet bevallen, voor eenige dagen en als afwisseling is het wel aardig. Heel gezellig vooral vind ik het etensuur. Ik kan naar waarheid verklaren, dat ik de gesprekken, die ik aanhoorde, onderhoudend, leerzaam en opwekkend vind. Waren het uitsluitend stamgasten, die aan tafel kwamen, dan zou men al gauw dezelfde onderwerpen hooren aanroeren, maar nu het gezelschap haast iederen dag uit andere personen bestaat, zijn ook de gesprekken meer afwisselend.

„Maar ik ga eerst een brief aan vader schrijven en zal hem onze voornemens mededeelen. Ik hoop dat alles goed gaat te Pretoria. Voeg je er een briefje bij?"

„Wel zeker, ik schrijf vader ook. Maar ik wil hem tevens melden, dat wij ons aan het spreekwoord wenschen te houden: Die uit is, die uit mag. Wij zijn

hier zoo dicht bij den Oranje-Vrijstaat, dat mij groote lust bekruipt — altijd als je meegaat, vrouw! — dat land in te gaan en zoo weer naar huis. We konden ons verblijf hier dan wat bekorten en dan komt het zoowat op hetzelfde neer.”

„Nu, dat is me ook wat! Wij zouden een uitstapje maken van een paar dagen, en het wordt nu een heele reis. Wat mij betreft, ik vind het niet onaangenaam en als alles thuis goed gaat, kan het ook wel. Zijn wij eenmaal weer te Pretoria, dan hebben wij des te meer stof om te vertellen en zullen lang op onze reisherinneringen kunnen teren.”

„Top, vrouw! je spreekt naar mijn hart. Van hier gaan wij naar Bloemfontein, hoor! en zijn wij eenmaal daar, dan zullen we wel verder zien.”

Zij brachten nog eenige prettige dagen te Kimberley door, deden elken dag een rijtoertje door de omstreken en konden zich verheugen in een toestand van volmaakte gezondheid, zoowel wat hun zelve als wat hunne ezels betref.

Op zekeren morgen evenwel keerden zij Kimberley den rug toe en na verloop van weinige uren overschreden zij de grenzen van den Oranje-Vrijstaat.

HOOFDSTUK XVIII.

In den Oranje-Vrijstaat.

Het land, dat zij nu doorreisden, verschilde in uiterlijk merkbaar van dat, hetwelk zij hadden verlaten, van het zuidwesten van Transvaal en de streken rond Kimberley. Terwijl van Pretoria tot Kimberley de grond op weinige uitzonderingen na geheel vlak was geweest en behalve langs de rivieroevers van boomen verstoppen, begonnen zich hier heuvels en struikgewassen te vertoonen. De heuvels, bijna altijd op zichzelf staand, hadden meestal den vorm van eene kist of wel van kegels. Zij gaven aan het landschap een vreemd voorkomen, eenigszins gelijkend op de omstreken van Lijdenburg. Hier en daar vertoonden zich zoogenaamde „richeltjes”, aaneengekoppelde heuveltjes, die den indruk geven van kunstmatig opgeworpen aarden wallen of borstweringen. Akkerbouw scheen hier nog zeldzamer dan in Transvaal; en, behalve in het oosten van den Vrijstaat treft men dien slechts bij hooge uitzondering aan. Men verbouwde op vele plaatsen zelfs geen graan genoeg om in eigen behoefte te kunnen voorzien.

De neiging tot droogte is voornamelijk de oorzaak dezer stiefmoederlijke behandeling van den landbouw. Om eenigszins in de behoeften aan water te gemoet te komen, heeft men, evenals in de Kaapkolonie geschiedt, op verschillende plaatsen zoogenaamde „dammen” aangelegd, reservoirs of vergaarbakken, waarin men het regenwater opvangt, ten einde in tijd van droogte het land daarmee kunstmatig te besproeien.

Gelijk in Transvaal is ook in den Oranje-Vrijstaat alle plantengroei, behalve gras, uitzondering. Bosschen ontbreken er geheel. De Vrijstaat biedt den grootschen, maar tevens oneindig eentonigen aanblik van eene onafzienbare zee van gras, waaruit zich slechts hier en daar eenige woningen verheffen, de éénige rustpunten voor het oog. Reist men van Potchefstroom naar Kimberley, dan ziet men ten minste nog wild, als hazen, patrijzen, meerkatten en wilde kalkoenen; maar noch Ferdinand noch zijne vrouw ontwaarden, in dit gedeelte van den Vrijstaat althans, van wild ook maar het geringste spoor.

Zoo reden zij den geheelen dag — met uitzondering van een paar uren rust voor de ezels — op een sukkel-drafje door en hoopten eindelijk eene woning te vinden, waar zij nachtverblijf zouden kunnen krijgen. Heinde noch ver zagen ze evenwel iets dergelijks; en daar de avond reeds begon te vallen, maakten zij zich een beetje bezorgd. De vrees van onder den blooten hemel den kouden nacht te moeten doorbrengen, bleek gelukkig onnoodig te wezen, want bij het ondergaan der zon vonden zij toch eene woning, welker eigenaar niet alleen een gastvrij en beleefd, maar ook een welgesteld man bleek te zijn. Aan alles was te zien, dat hier

welvaart heerschte. Ook maakte de bedrijvigheid, welke onze reizigers den volgenden dag waarnamen, een opwekkenden indruk. Vele negers waren bezig de honderden schapen te scheren.

Het gezicht van al die negers is reeds een bewijs, dat men niet in Transvaal is. Daar toch bestaat groote behoefte aan zwarte — ja, en niet minder aan andere werklieden. De negers wonen daar in hunne eigene kraals, en treden zelden in dienst bij blanken. Hier bezitten de Zoeloes, de Betsjoeanen, Hottentotten en andere gekleurde rassen, die den Vrijstaat bewonen, slechts bij uitzondering eene eigen kraal. Bijna allen hebben zij zich als „bijwoners” op boerenplaatsen gevestigd, en betalen de hun geschonken gastvrijheid met hun handenarbeid.

Is dit voor de Vrijstaatsche Boeren gelukkige verschijnsel, grootendeels te danken aan den loop der omstandigheden en de wijze maatregelen hunner regeering, toch spruit het ook voort uit de natuurlijke geaardheid der inboorlingen. Waren de hier wonende Hottentotten Boschjesmannen geweest, men zou hen nooit hebben kunnen bewegen bij blanken dienst te nemen.

Deze verspreiding der inboorlingen onder de blanken, gevoegd bij hun gering aantal in den Vrijstaat, ontheft dezen van de veelvuldige gevechten, die Transvaal tegen hare zwarte onderdanen heeft moeten leveren. Door deze oorzaak en door de omstandigheid, dat de Vrijstaat vlak naast de diamantvelden gelegen is, vindt men hier een veelal grootere en overal oudere welvaart dan in Transvaal, waar eerst na de opkomst der

Witwatersrandsche goudvelden de rijkdom is binnengetreden.

Nog dienzelfden dag werden de ezels met behulp van dienstvaardige negers ingespannen, en kwamen onze opgeruimde reizigers na een ritje van anderhalf uur te Boshof, een stadje, dat zijn naam aan N. J. Boshof dankt, die van 1855 tot 1859 president van den Vrijstaat was. De grootte van Boshof scheen hun met die van Potchefstroom overeen te komen, maar zij vonden de huizen hier fraaier en regelmatiger gebouwd; zij werden door hoog opgaande boomen tegen de felle zonnestralen beschut. In onderscheiding van andere boerenwoningen in Zuid-Afrika, wier strooien daken schuin afloopen, waren de daken hier plat. Het stadje zag er lief en bekoorlijk uit, maar het was er doodstil, zoo stil, dat toen onze reizigers zich ter ruste begaven, zelfs geen enkel geluid door de geopende vensters werd gehoord.

Ten behoeve der ezels bleven zij te Boshof nog een geheelen dag vertoeven en vernamen van den hotelhouder, dat zij morgen de Modder-rivier zouden moeten overtrekken en dat dit thans zeer bezwaarlijk gaan zou, niet wegens hare breedte, maar om de diepte. Heel veel acht gaven zij hier niet op, omdat zij wisten, dat de menschen in den regel gaarne wat overdrijven. Zij waren de Vaal goed overgekomen, dat zou dus bij de Modder-rivier ook wel gaan.

„Zijn er in den Vrijstaat ook zooveel stroomen?” vroeg Ferdinands vrouw.

„Niet zooveel als in Transvaal, juffer!” antwoordde de hotelhouder. „De Oranje-rivier, die den Vrijstaat in het zuiden van de Kaapkolonie scheidt, is met de

Riet-rivier, de Caledon en de Modder-rivier de eenige stroom van beteekenis. De tweede vereenigt zich met de vierde, om te zamen de Vaal-rivier te bereiken en zich daarmede in den Oranje-stroom te storten. Deze laatste neemt ook de Caledon op, in het zuiden van het land. Het belang van al deze riviertjes is slechts zeer betrekkelijk. Want door de snelheid van den stroom, den sterk afwisselenden waterstand, de onafgebroken kronkelingen van hun loop en de geringe breedte der bedding, kunnen zij geen van alle worden bevaren; geheel Zuid-Afrika bezit niet ééne rivier, die over een afstand van eenige beteekenis kan dienen voor de scheepvaart. Ponten zijn hier slechts op enkele plaatsen beschikbaar. Bruggen treft men nu nog zelden aan. En zoo leggen deze smalle riviertjes den reiziger dezelfde, vaak onoverkomelijke hinderpalen in den weg, die ook het reizen in Transvaal zoo bezwaarlijk maken. In den laatsten tijd echter beginnen beide republieken krachtige maatregelen te nemen om verbetering in dezen toestand aan te brengen."

„Dank u wel," zei juffrouw Dijkstra. „Ik hoop maar, dat wij morgen een goeden overtocht mogen hebben."

Den volgenden dag begaven zij zich bijtijds op weg. De ezels liepen als altijd goed. De weg was zeer eentonig en het was maar gelukkig, dat zij over de mogelijke moeilijkheden konden praten, die het overtrekken der Modder-rivier zou kunnen baren. Dat fantaseeren verkortte hun den weg.

Eindelijk kwamen zij bij die snelvlietende rivier aan. Een jonge boer, die een met twee paarden bespannen kar bij zich had, stond er ook voor.

„Waarom gaat gij niet naar de overzijde?” vroegde Ferdinand hem.

„Nu, baas!” antwoordde de boer, „dat is nogal duidelijk. Het water schijnt hier zeer diep.”

„Ga gij er maar door,” hernam Ferdinand. „Als het noodig is, zullen wij mekaâr helpen.”

De boer deed het, maar de moeielijkheden waren nog grooter dan men gedacht had. De paarden zakten zoo diep in het water, dat alleen hunne ruggen en koppen zichtbaar bleven.

Toen Ferdinand dit bemerkte, vroegde hij om hulp, want hij begreep, dat zijne ezels geheel onder water zouden komen. En dan de wagen. Voor meer dan de helft zou die in het water verdwijnen, en dus zou het niet anders kunnen of zij, die er in zaten, werden ook meer dan half doornat. Dat was geen aangenaam vooruitzicht en dit vond juffrouw Dijkstra ook.

„Het beste, wat ik doen kan,” zeide zij, „is, dat ik boven op de bank ga staan. Als dan in vredesnaam de wagen maar niet omslaat.”

„Ik zal den koffer voor alle zekerheid heelemaal boven op den wagen zien vast te binden,” zei Ferdinand, „dan blijft die ten minste droog.”

Zoo gezegd, zoo gedaan. Gemakkelijk ging het niet, want vooreerst was de koffer vrij zwaar, en in de tweede plaats was het de vraag of de latjes van de kap wel sterk genoeg zouden wezen, om zulk een vracht te dragen. Tot overmaat van ramp bleken ook de riemen te kort te wezen, om den koffer goed te bevestigen.

De eigenaar van het hotel of de herberg aan de

overzijde der rivier, stond met den gelukkig overgekomen boer naar het getob te kijken, en riep :

„Ik zal touw uit huis halen!”

Hij kwam met twee flinke touwen terug. Eén voor één zou hij ze overgooien, maar dit gelukte eerst, nadat het eenige malen tevergeefs was beproefd. De boer bleek evenwel sterk en behendig genoeg, om de touwen ver genoeg en in de goede richting te gooien.

Den koffer kregen man en vrouw boven op den wagen en maakten hem daar stevig vast; de latjes echter bogen sterk door; toen werd er overlegd, dat Ferdinand met een dikken stok of paal in den wagen zou gaan staan en dan stevig tegen de kap moest drukken. Zijne vrouw zou dan de leidsels in de handen nemen, op de bank gaan staan en de ezels de rivier in sturen.

Maar het was of de dieren er een voorgevoel van hadden, dat het niet goed zou gaan. Zij hielden niet ver van het water stokstijf stand, en het aanzetten hielp niets.

In dezen nood wist juffrouw Dijkstra ten slotte raad.

„Wacht!” riep zij. „Ik kom er uit. Het ééne touw zal ik aan den disselboom bij de voorste ezels vastbinden en dan zal ik dit weer overgooien. Als de boer dan zoo goed wil wezen om het andere einde van het touw aan zijne paarden vast te maken, en die dan even mochten aan trekken, dan zullen wij wel aan de overzijde komen!”

„Ja,” riep de jonge boer terug, „dat is alles goed en wel en mooi bedacht maar wat verdien ik er meê?”

„Och, man,” riep juffrouw Dijkstra, die boos op den boer was wegens zijne onwelwillendheid, „och man,

praat toch nu niet over betalen. Help ons maar eerst."

"Nee," riep de oolijke gast, „ik dank je wel! Eerst wil ik weten, wat ik verdien, anders doe ik het niet. Mijn beestjes zijn veel te best."

„En wat moeten wij dan betalen?" vroegde juffrouw Dijkstra, die al kregeliger werd, kortaf.

„Dat zal ik je gauw zeggen, lieve meid! Krek, krek, krek drie dikke zoenen."

„Accoord," riep Ferdinand, die in een hoogst onaangename houding in den wagen stond, maar nu toch niet laten kon er om te lachen. „Accoord, en trek nu maar goed op, als het touw goed vast zit."

„Die jonge boer daar maakt je een mooi compliment, vrouw! Hij ziet je voor een jong meisje aan!"

„Het is wat moois," zei juffrouw Dijkstra. „Ik wou, dat we maar goed en wel in de herberg zaten."

De inval van juffrouw Dijkstra bleek een goede ingevang te zijn geweest, want zonder dien zou het nooit goed zijn gegaan. Toen de overtocht voor de tweede maal beproefd zou worden en de ezels wel in het water moesten, omdat aan de overzijde krachtig getrokken werd, kwamen ze niet alleen met de pooten, maar spoedig met den buik en eindelijk geheel in het water. Gelukkig duurde het niet lang, anders zouden ze verdronken zijn. Ferdinand en zijne vrouw waren meer dan half nat en het was maar goed, dat ze in de herberg de natte kleeren tegen droge konden verwisselen.

De herbergier was een behulpzaam man; hij bezorgde den reizigers een goed maal en een gemakkelijk bed, zoodat zij den volgenden morgen gezond en wel de reis konden vervolgen. De natte kleederen

Accoord, en trek nu maar goed op..... (pag. 169).

waren 's nachts droog gewaaid, en het geheele geval, dat ernstig had kunnen afloopen, strekte nu slechts om den lachlust op te wekken.

„Ik hoop, dat wij niet weer zoo terecht zullen komen,” was de eenige klacht, die nu door beiden geuit werd. ¹⁾

Het was nog donker, toen zij de legerstede vaarwel zeiden en de richting insloegen naar Bloemfontein, de hoofdstad van den Vrijstaat. Even vóór twaalf uur zagen zij haar reeds in de verte. Evenals alle steden, door de Boeren gebouwd, ligt ook zij in eene kom, rondom door heuvelen beschut.

Eene rij hoogopgaande boomen, aan beide zijden der straten geplant, gaf aan Bloemfontein hetzelfde vriendelijke uiterlijk, dat vreemdelingen bij de Nederlandsche steden zoozeer waardeeren. Ook hier vond men greppels langs de huizen. Wel namen gras en zand nog de plaats in van plaveisel; maar de fraaie, keurige, goed in de verf zittende huizen bewezen toch, dat de bewoners den allereersten vorm der Boerenbeschaving verre te boven waren. Bijna zonder uitzondering had men de woningen bedekt met pannen of wel met gegolfd ijzer, en van buiten gepleisterd. Van trappen en verdiepingen kon men niets bespeuren, behalve in den hoogen toren van het gouvernementshuis, die van alle zijden zichtbaar was.

In het „Freestate Hotel” stapten onze reizigers af.

Het verblijf in dit hotel stond hun al aanstonds goed aan, want behalve dat de spijzen er uitmuntend werden klaargemaakt en het aan de noodige afwis-

¹⁾ Tegenwoordig zijn er veel bruggen in Vrijstaat en Transvaal.

seling niet ontbrak, waren alle kamers zindelijk, ruim en luchtig.

Ook de gemeenschappelijke middagdisch bleek elken dag een brandpunt van gezelligheid te zijn, en zoowel juffrouw Dijkstra als haar man verlangden, om de gesprekken die zij er hoorden, naar het etensuur.

De meeste gasten waren jonggezellen, opgewekt en vroolijk. Onder hen bevonden zich ook eenige te Bloemfontein wonende Nederlanders, met wie Ferdinand natuurlijk elken dag over zijn voor meer dan een tiental jaren verlaten vaderland sprak. Door die verhalen ontstond zoowel bij hem als zijne vrouw een sterk verlangen, indien het niet reeds aanwezig was, om dat land nog eenmaal en liefst zoo spoedig doenlijk, te gaan bezoeken.

Met genoeg hoorde Ferdinand van onderscheidene Vrijstaters, dat vele daar wonende Nederlanders er zich achting en liefde hadden weten te verwerven, en dat allen er een bestaan vonden.

Nog heden werd, zeide men, door de Vrijstaters niemand meer geëerd dan Mr. H. A. L. Hamelberg, een Nederlander, die vroeger hier woonde, later den Vrijstaat in Europa vertegenwoordigde en de grootste diensten aan het land bewezen had. Hij vernam tevens dat hier eenige Nederlanders in staatsdienst waren en sommige zelfs de hoogste betrekkingen bekleedden.

Ook hadden zich hier, vertelde de linker tafelbuur, landgenooten van Ferdinand zich als zoogenaamde „agenten” gevestigd.

„Wat verstaat men eigenlijk onder dien naam?” vroeg een der vreemdelingen.

„Daaronder verstaat men, evenals in Transvaal, eene soort van zaakwaarnemers! De Boeren dragen hun de behandeling van hunne rechtsgeschillen op, al worden deze agenten ook niet toegelaten om in de hooge gerechtshoven te pleiten. Buitendien gebruikt de Boer hen bij alle zaken van eenig belang, wint hun raad in, laat alle akten en stukken door hen opmaken, bedient zich bij den koop en verkoop van landerijen steeds van hunne hulp, draagt hun vaak de betaling der door hem verschuldigde belasting op en laat hen zelfs dikwijls zijn vee en zijne producten verhandelen. De agent werkt daarenboven in vele gevallen als de kassier van den Boer. Deze is, althans in de republieken, nog te „ongeleerd,” zooals president Kruger het uitdrukte, om de voorlichting van den agent te kunnen missen. Daardoor is deze in staat op genen een groot overwicht uit te oefenen. Indien de agent er in slaagt het vertrouwen der Boeren te winnen, dan is zijn werkkring zeer winstgevend, en dan behooren geregelde jaarlijksche inkomsten van een paar duizend pond sterling volstrekt niet tot de zeldzaamheden. Dit vak wordt veel door Hollanders uitgeoefend over geheel Zuid-Afrika, en den meesten gaat het naar den vleesche. Eene academische opleiding heeft slechts een enkele hunner genoten. En evenals bij de huisonderwijzers vindt men bij het gilde der agenten talrijke Nederlanders, die vroeger de meest uiteenlopende werkkringen hebben gehad.”

„Wijden velen zich ook niet aan den handel?” vroegte Ferdinand.

„Neen, mijnheer!” antwoordde dezelfde heer, „in den

handel vindt men weinig Hollanders werkzaam. Trouwens, die bepaalt zich hier tot de winkelnering en is niet belangrijk. Wel geeft de gewoonte der negers om op de „plaatsen” der blanken te wonen, waardoor hunne behoeften vermeerderen, de gelegenheid tot afzet van betrekkelijk meer goederen; maar daarentegen is het geringe zielenaantal der bevolking van dezen Staat, (een paar honderd duizend), een beletsel voor den handel om groote afmetingen aan te nemen. Door de naburige diamantvelden en de ontginning van goudvelden en mijnen, is evenwel in den laatsten tijd de handel zeer vooruitgegaan.”

Ferdinand maakte de opmerking, dat alle menschen er zoo gezond en tevreden uitzagen.

„Dat komt grootendeels door het klimaat,” zei een dischgenoot. „En, al schenkt de Vrijstaat ook zelden iemand groote fortuinen in korten tijd, armoede en gebrek zijn hier onbekend.”

„Goed gesproken,” zei een ander, „een ieder kan hier aan den kost komen en zonder buitensporigen arbeid in zijn onderhoud voorzien, want men is gewoon goed te betalen. Mocht al eens tijdelijke ziekte de bron van inkomsten spaarzamer doen vloeien, geen nood. Dat ondervond menige bewoner van Bloemfontein, die in zulke gevallen uit de keuken van den staatspresident Brand werd gevoed.”

„Spreekt gij van Mr. J. H. Brand?” begon een derde, „dan gaat mijn hart open. De man is in Juli 1888 ons ontvallen, maar zoo iemands naam hier voortleeft en verdient voort te leven, dan is het de zijne.

„De Boeren noemden hem „Ou Brand,” de Engel-

schen Sir John, omdat hij het grootkruis der orde van St.-Michael en St.-George van de Engelsche regeering gekregen had, ter belooning zijner bemoeiingen tot vereffening der moeilijkheden met Transvaal, na den beroemden, jongsten Vrijheidsoorlog. De Volksraad wilde volstrekt eerst geen verlof geven tot het aannemen van dat onderscheidingsteeken, maar eindelijk heeft men hem toch — ofschoon met moeite — daartoe bewogen.

„Ik zie dien man nog voor mij. Hij was klein van gestalte; de jaren hadden hem eenigszins den rug gebogen en de schouders afgerond; maar toch maakte hij met zijn witten, langen baard en hoogsteenvoudig, vriendelijk, maar ernstig optreden een diepen indruk, dien men niet weder verliest.

„Men zegt, dat de heer Brand, die in 1823 het levenslicht te Kaapstad zag, van eene Hollandsche, eene Dordtsche familie stamde. Hij is naar Holland gegaan en heeft er aan de Leidsche hoogeschool gestudeerd. Van daar reisde hij naar Londen en volgde ook daar het academisch onderwijs. Aan beide universiteiten volbracht hij de examens der rechtsgeleerde faculteit.

„Eerst was hij als advocaat, toen als volksvertegenwoordiger en leeraar aan het atheneum in de Kaapkolonie werkzaam, en trad ten slotte als president van den Vrijstaat op, voor de eerste maal in 1864. Vraagt gij: hoe nam hij die hooge betrekking waar? dan antwoord ik u, dat hij vier malen als zoodanig herkozen werd, omdat hij aller vertrouwen bezat.

„Zijne lijfspreuk was: „alles sal rech kom,” en dit is gedurende zijn bestuur met betrekking tot den Vrijstaat werkelijkheid geworden.

„Zijn vader was ook een man van aanzien; hij heeft een werkzaam aandeel in de Zuid-Afrikaansche politiek genomen, en zelfs gedurende eenigen tijd het Kaapsche Huis van afgevaardigden als voorzitter gediend.

„Wij hebben in zijn zoon een man verloren, die overal geacht en bemind was, en daardoor luister bijzette aan den staat, dien hij bestuurde. De wereld telt nu een braaf, bekwaam en rechtschapen man minder. Zijne nagedachtenis zal overal in eere blijven.”

„De warmte, de gloed, waarmede u over den onvergetelijken president Brand gesproken hebt, mijnheer,” zei een derde, „doen uw hart eer aan, en ik heb met instemming naar u geluisterd. Over zijn opvolger, den heer Reitz, las ik in het dagblad „Di Patriot” een levensbericht, dat ik heb uitgeknipt. Ik heb het — vergis ik mij niet — in mijne portefeuille en zal het u voorlezen,”

„De Heer Reitz werd geboren op di 5^e Oktober 1844 te Swellendam. Syn grootvader was ’n Hollander van geboorte, wat op 5 Augustus 1781 as Luitenant ter zee di slag by Doggersbank bygewoon het. Toen di Stadhouder naar Engeland vlug, het hy ook zyn vaderland verlaat en naar di Kaapkolonie gegaan, alwaar hy met Barbara van Reenen trou. Hy was ’n liefhebber van landbouw, getuige daarvan zyn mededeelings onder di hoof „Boerdery” in de *Zuid-Afrikaansche Tijdschrift*.

„President Reitz het syn eerste opvoeding ontvang te Rondebosch by Dr. Drossel, en is van daar gegaan na di Zuid-Afrikaansche (Kaapstad) College. In 1864 ging hy na Engeland en studeerde an di Inner Temple

te Londen, alwaar hy in 1867 promoveer als advokaat en as sodanig te Westminster di eed afleg.

„Na syn promotie en voor hy na syn vaderland terug gekom het, het hy agtereenvolgens Frankryk, Belgie en Holland bezog. In 1868 het hy sig as advokaat van di Hooge Gerechtshof te Kaapstad gevestig, en praktiseerde as sodanig dri jare. In 1874 werd hom deur wyle President Brand di betrekking van Voorzitter van di Hof van Appèl aangebode, welke betrekking hy aanneem.

„Voor hy na di Vrystaat vertrek het, is hy in di huwelik getrede met mej. Blanca Thesen, uit welke huwelik ag kinders gebore werd, waarvan nog vyf, algar seuns, in leve is. Na 'n gelukkige egvereniging van 14 jare ruk di dood haar van hom weg in 1887. Voornamentlik het hy 'n werksaam andeel geneem in di oprigting van takke van di Afrikaner Bond in di O. Vrystaat. Nog onlangs het hy blyke van verknogheid an syn land gegé deur di uitgawe van di Afrikaanse Gedigte met prentjies.”¹⁾

„Ik heb toch wel eens gehoord,” begon Ferdinand thans te zeggen, „dat, hoe groot het vertrouwen ook moge geweest zijn, hetwelk de heer Brand te recht genoot, hij niet altijd op rozen heeft geslapen.”

„Dat heeft hij ook niet,” zei een der aanzittenden. „Het is niet gemakkelijk, om de Boeren te leiden. Zij

¹⁾ President Reitz is hertrouwd met eene Nederlandsche dame en in 1895 afgetreden wegens slechte gezondheid. De heer Martinus Theunis Steyn, een echte Vrijstater, ook van geboorte, rechter te Bloemfontein, is tot zijn opvolger gekozen.

buigen moeilijk voor het gezag; en hem, dien zijzelven daarmee hebben bekleed, beschouwen zij als iemand, dien zij verplichten, en niet als een, die hen aan zich verplicht. De Boeren zijn tuk op hun recht om zelf hun land te regeeren. En de rampen, die hen teisteren, schrijven zij liefst op rekening hunner overheidspersonen.

„Maar president Brand was een man met een zeldzamen takt. Daardoor is het hem gelukt de Boeren tevreden te stellen.

„Hij heeft van de Engelschen niet verkregen, dat waarop de Vrijstaat recht had, zooals de teruggave der diamantvelden. Evenmin de verlaging der Kaapsche invoerrechten, eene verlaging, die eerst in den allerjongsten tijd is aangeboden, maar alleen tegen toegeven van de zijde der republiek in spoorwegzaken. Botsingen met Engeland heeft hij intusschen gemeend te moeten vermijden.”

De tafel was afgeloopen en ieder ging zijns weegs. De meesten begaven zich weer naar hun werk, anderen — zooals Ferdinand en Hermina — gingen wandelen, winkels bekijken of deden kleine tochten in den omtrek van Bloemfontein. Dezen middag zouden zij met de vier ezels uit rijden gaan en hadden een der tafelenooten uitgenoodigd dit tochtje mee te maken, welke uitnoodiging met blijdschap was aanvaard.

Men reed den kant uit naar het huis, dat op eenigen afstand van de stad gelegen, de familie Brand tot woonplaats heeft gestrekt. Toen zij er vóór gekomen waren, hield de wagen geruimen tijd stil. Het was een fraai, groot huis, door een sierlijk aangelegden tuin

omgeven. Het kenmerkte zich door grooten eenvoud, maar toch aan den anderen kant door meer weelde dan over het algemeen, zelfs bij welgestelden, in de republieken wordt gevonden.

Nadat men de woning van den heer Brand had bekeken, reed men verder.

„De financiën zijn onder het bestuur van den heer Brand goed beheerd geworden,” hervatte de heer, die met de Dijkstra's in het rijtuig zat. „Schulden heeft het land niet. Integendeel, het beschikt over een belangrijk batig saldo. Toch zijn de belastingen in geen deele overmatig. Zij bestaan, behalve uit de inkomende rechten, voornamelijk in de pachtsommen voor de nog aan den staat toebehoorende erven, de overgangsrechten, eene belasting op de woningen der inboorlingen en eenige onbeduidende verplichtingen. Daaronder behoort ook de noodzakelijkheid voor inboorlingen, die door den Vrijstaat reizen of dien verlaten, om zich van eenen reispas te voorzien; deze bepaling werpt eene niet onaanzienlijke bate in de schatkist. Eindelijk trekt deze eene zeer behoorlijke rente van hare aandelen in de Nationale Bank, welke instelling goede zaken doet. Haar kapitaal is honderduizend pond sterling groot, van welke de staat er zeventigduizend bezit.”

„Dat is met de Europeesche staten geheel anders,” zei Ferdinand. „Die zitten alle diep in de schuld en er zijn er die niet eens de rente daarvan kunnen betalen.”

„Ja,” hernam hun reisvriend, „daarover verwondert men zich niet langer, wanneer men bedenkt, dat de staande legers in Europa het grootste deel der inkomsten

verslinden. Men is er — zooals men zegt — tot de tanden toe gewapend, en helaas! wel moeten de kleinere staten volgen als groote landen voorgaan, zich te versterken.

„Hier daarentegen geschiedt de landsverdediging kosteloos. De burgers zorgen daar zelve voor en de staat heeft slechts een klein korps vaste soldaten, artilleristen, te bezoldigen. Deze weinig kostbare, eenvoudige regeling der landsverdediging, blijft natuurlijk niet vreemd aan het batig saldo, waarover de Vrijstaat te beschikken heeft.”

„Eén ding heeft mij al dikwijls te denken gegeven,” zei Dijkstra, „en komt mij onverklaarbaar voor. Waarom toch zijn vele Boeren zoo tegen het aanleggen van spoorwegen? Mij dunkt, dat spoorwegen juist zoo aangenaam, zoo nuttig, en dit niet alleen, maar ook zoo voordeelig zijn. Wat dunkt u hiervan?”

„Wanneer men redeneert als de meeste menschen, dan zeker, heeft u gelijk. Sporen geven gemak, geven genot, geven voordeel, brengen beschaving aan, verbannen bekrompenheid en eenzelvigheid. Maar die Boeren, aan wie u denkt, redeneeren anders. Zij zeggen, wij verliezen door de sporen onze geliefkoosde stilte en eenzaamheid; wij verliezen onze aarts-vaderlijke levenswijze, onze persoonlijke onafhankelijkheid, de zeden, die ons zoo dierbaar zijn, en vooral ook de macht om den staat te regeeren, zooals wij dat wenschen.”

„Ja,” viel Ferdinand in de rede, „dit ligt voor de hand en is alleszins verklaarbaar. In Transvaal, waar de goudmijnen een vloed van Europeanen hebben

heengeleid, ziet men nu reeds, dat die nieuwe bevolking invloed tracht uit te oefenen op het staatsbestuur, en dat vele Boeren hunne woonsteden verlaten, om eenzamer oorden te betrekken."

„In den Vrijstaat," ging de tochtgenoot voort, „voegt zich bij dit gebrek aan geestdrift voor spoorwegen bij velen hier, nog de omstandigheid, dat de wegen zich in goeden toestand bevinden, voor een goed deel het gevolg van de effenheid van den bodem. Natuurlijk is hier geen sprake van Mac-Adamwegen of van bestrating. Men behoeft hier echter niet, zooals bij u in Transvaal tot voor korten tijd, een kompas om de te volgen richting te vinden." 1)

Onder deze gesprekken was men te Bloemfontein teruggekomen en steeg men met wederzijdschen dank voor het genoten onderhoud, af. Een knecht zorgde voor de stalling der ezels en het wegbergen van den wagen.

Ferdinand ging met zijne vrouw het hotel binnen, de laatste schreef daarop den volgenden brief naar Pretoria :

„Liefste der Vaders!

Wij genieten hier van het heerlijkste weder. Zoo pas zijn wij thuisgekomen van een aangename rit, waarop wij de woning van wijlen den president Brand hebben gezien.

Wij verlangen naar een brief van u, en blijven hier tot die aangekomen is. Wees dus zoo goed uw

1) Tegenwoordig bezit ook de Vrijstaat spoorwegen.

schrijven te adresseeren naar Bloemfontein, „Freestate-Hotel.”

Hoe gaat het U toch? Schrijf ons maar veel en velerlei, want wij stellen in alles belang. Mijn man en ik zijn beiden volmaakt gezond. Als u hoort, hoe wij over de Modder-rivier gekomen zijn, zal u zeker moeten lachen. Ik schrijf er maar niets van, dan zal ik u later des te meer kunnen vertellen.

Ontvang van Ferdinand de hartelijkste groeten evenals van

Uwe dochter
HERMINA.”

Deze brief werd door man en vrouw dien avond nog naar de post gebracht.

Den volgenden dag waren zij alweer vroeg op de been. Zij vonden Bloemfontein eene lieve stad en zouden er wel hebben willen wonen.

Zij gingen nu het gouvernementsgebouw en het stadhuis eens bekijken. Dit laatste was blijkbaar uit eene ruime beurs gebouwd. Zij zagen er eene groote zaal, welke honderden menschen kon bevatten en waar volgens de Engelsche gewoonte, gelegenheid bestaat om feesten te geven.

In de zaal, waarin de Volksraad zijne zittingen hield, hing het wapen van den Staat, dat Koning Willem III der Nederlanden kort na 1854, toen de Oranje-Vrijstaat onafhankelijk werd, gegeven heeft aan den nieuwen Staat, die den naam van zijn stamhuis draagt; de Volksraadsleden hebben dat wapen dankbaar in 1856 aanvaard, maar er tevens het wapen ingevoegd, hetwelk zij zelve hadden

ontworpen. Onveranderd namen zij de vlag over, door den Koning voor hen ontworpen, vier witte banen wisselend met drie oranje banen en in den hoek de Nederlandsche driekleur.

Eigenaardiger nog dan deze gebouwen vonden zij intusschen het fortje, dat op een der heuvels even buiten de stad gelegen is. Zij zagen er een paar kanonnen en een weinig krijgsvoorraad. Het had — vertelde men hun — in den laatsten oorlog tegen de Bazoeto's eenige diensten bewezen. Maar het geheel zag er zoo onschuldig en goedmoedig uit, dat men het nauwelijks voor eene versterking zou aanzien. De Engelschen hebben het opgericht in de dagen, toen zij nog meesters waren van het land.

De wandeling moest worden gestaakt, want de maaltijd wachtte hen. Ook dien dag waren er weer aardige praters aan tafel.

Een der mee aanzittenden vertelde, dat hij de vorige week naar Fauresmith (spreek uit Forriesmit) was geweest, dat in het zuidwesten van den Vrijstaat gelegen is.

„Het was vier uur in den morgen,” zeide hij, „en nog zoo donker, dat ik den reisgenoot, die naast mij had plaats genomen op de postkar, niet zien kon. Had ik hem ook maar niet kunnen hooren, want hij deed niets dan mopperen. Vooreerst knorde hij, dat hij £15 voor zijn plaatskaartje had moeten betalen en dat hij veel te vroeg naar zijn zin had moeten opstaan, want dat hij nog lang niet uitgeslagen was. Door zijn geklaag werd ik evenmin bijzonder opgewekt, want ik was eigenlijk ook niet in de beste stemming.

Ik zat te bibberen van de koude en wikkelde mij, zoo goed ik kon, in de dekens en in een dikken ulster.

„Wij hadden voor koetsier een ouden Grikwa, die een kafferjongen, dien hij Hendrik noemde, meegenomen had om de zweep te hanteeren.

„Eindelijk ging gelukkig de zon op en toen begon er ook een welwillender warmtegraad te heerschen. Ik begon vroolijk te worden en sprong lustig uit den wagen, toen wij bij eene boerderij kwamen, waar wij van paarden moesten verwisselen. Met smaak gebruikte ik er een eenvoudig ontbijt, en zag daar voor de eerste maal van mijn leven, eene zoldering van ongebleekt katoen.

„Honderden en honderden schapen bevonden zich in de „kraals.” Waar men ook heen zag, overal ontdekte men in het veld „klompjes” (groepen) van paarden. En toch had de eigenaar, zoo vertelde hij ons, pas een verlies geleden van niet minder dan een kwart millioen gulden.

„Wat dunkt u, zijn er vermogende Boeren in den Vrijstaat of niet?

„Weldra ging het verder in vliegenden galop. Ook hier was het vlakke veld bestrooid met kegels en tafelvormige „kopjes” van verscheidene tientallen voeten hoog. En ook hier bedekten graszoden als een groene sluier, hoogten en laagten. Van tijd tot tijd vertoonden zich eenige gnoes; zooals u weet is een gnoe eene soort van antilope, het „wilde beest” der Boeren, dat zoo groot als een ezel is en wonderlijk gebogen horens heeft, witte of grijze manen, een staart als een paard en pooten als een hert.

„Pauwen en secretaris-vogels durfden zich zoo dicht bij ons wagen, dat ze een gemakkelijk schot opleverden.

„In den laten namiddag bereikten wij eene tweede pleisterplaats. Daar was het prachtig! Verbeeldt u, er stond zelfs eene piano in het woonvertrek. De ontelbare hoeveelheid schapen en paarden trof mij ook hier. Toen ik den eigenaar daarover mijne verrassing te kennen gaf, zei hij, dat ik dan zeker een vreemdeling was in de republiek, want dat er vele Boeren zijn, die duizenden stuks vee bezitten. Hij zelf had vier honderd paarden en dat was niet eens bijzonder veel, wanneer men bedenkt, dat de Vrijstaat binnen haar gebied 150.000 paarden, 600.000 ossen en koeien en meer dan vijf millioen schapen telt.”

„Weet u ook, wanneer en vanwaar de eerste paarden hier gekomen zijn, mijnheer? Dat ze niet inheemsch zijn, weet ik,” vraagde iemand aan tafel.

„Neen, ik kan het u niet zeggen; maar misschien is hier wel iemand onder ons die in staat is, ons hierover eenige mededeelingen te doen.”

Die beleefdheid had zekere heer aan het beneden-einde der tafel. Deze vertelde:

„De eerste paarden kwamen van Java, enkele jaren na de komst van Van Riebeeck. In 1689 en later kruiste men die met paarden en ezels, die men uit Perzië ontbood. Niet tevreden met de uitkomst voerden de burgers zelven in 1793 merries en hengsten uit Noord-Amerika aan. De Engelschen hebben in de Kaapkolonie en ook een weinig in Natal door invoer van goede Europeesche paarden getracht het ras, dat zij hier vonden, te verbeteren.

„Het tegenwoordige, gewone ras onderscheidt zich door groote taaiheid. De dieren zijn klein van stuk, ter grootte van wat de Engelschen „ponies” noemen. Goede Zuid-Afrikaansche paarden betaalt men in de meeste streken van het Boerenland met tien tot vijftien pond per stuk. Wanneer zij „gezouten” zijn, d. i. wanneer zij de paardenziekte met goed gevolg hebben doorgestaan, wordt de prijs echter belangrijk hooger en bedraagt minstens £ 35 tot zelfs £ 150.

„Ik moet hier echter even bijvoegen, dat het volgens sommigen onjuist is te beweren, dat „gezouten” paarden de „peerdesiekte” niet meer krijgen; zij sterven er echter niet aan. Ook onder de ossen vindt men „gezouten” dieren, op welke hetzelfde van toepassing is.”

„Mag ik voor u verder gaat — waarvoor ik mij zeer aanbevolen houd — even iets zeggen, mijnheer?” zeide Ferdinand. „Ik hoop nog eenmaal met mijne vrouw naar mijn geboorteland, Nederland, hetzij tijdelijk of — als zij wil — voor goed, terug te keeren. Maar als zij dan in Holland de zoogenaamde „ponies” leert kennen, zal zij toch veel kleinere dieren zien dan hier. Ik wilde dit slechts even opmerken.”

„Tegenwoordig,” ging nu de verhaler voort, „bevinden zich duizenden paarden in het bezit van de Basoetoes, (een negerstam van het Betsjoeanenas, naast en in den Vrijstaat wonende) en leggen dezen zich zelfs toe op de paardenstoeterij. Reeds zijn vele gevechten door hen te paard geleverd. Toch is het houden van paarden door inboorlingen eer uitzondering dan regel en slechts een gevolg der verspreiding van Europeesche zeden. De vasthoudendheid der negers aan de gebrui-

ken hunner vaderen is oorzaak, dat het houden van paarden — dieren, in Zuid-Afrika niet inheemsch en hun dus vreemd is, en voor hen minder aanlokkelijks heeft dan het bezit van hoornvee en schapen. De beide laatste diersoorten worden onder hen in zeer groote hoeveelheden aangetroffen. Inderdaad is Zuid-Afrika door zijne natuurlijke gesteldheid van den bodem en het klimaat, bij uitnemendheid een veeteelend land, in tegenstelling met de Portugeesche oostkust en met Zanzibar, waar de inboorlingen zich uitsluitend op den landbouw toeleggen.”

„Laat mij u nog wat van de nuttige diersoorten hier vertellen.”

„Koeien en ossen zijn veel minder waard dan paarden. Het hoogst moet men den trekos betalen, n.l. met *f* 70 à *f* 80. Zij dragen de lange, horizontale horens, waarmede „die pad” in Zuid-Afrika, als waren het wegwijzers, overal is bestrooid. Zij zijn inheemsch in Zuid-Afrika, maar met den tijd geheel veranderd, daar eerst de Hollanders en daarna de Engelschen, hen ieder met hunne eigen vaderlandsche soorten hebben gekruist en later ook met Noord-Amerikaansche soorten, door eenige burgers in 1793 aangevoerd.

„Melk geven de koeien gewoonlijk weinig in Zuid-Afrika. Toch vormt bij de Betsjoeanen, die het meeren-deel der Vrijstaatsche negers uitmaken, evenals bij de Zoeloes, de melk een hoofdbestanddeel van hun voedsel.

„Rundvee is in Zuid-Afrika van alle diersoorten de belangrijkste. Nog tot voor zeer korten tijd was het voor de blanken het betaalmiddel en de waarde-

meter van hun vermogen; bij de inboorlingen nemen de runderen nog heden ten dage die plaats in. Evenals men, reizende op de Zambesi, niet met geld, maar met ruw, geweven katoen, rum en kralen betaalt, moesten de trekboeren het noodige met hun vee betalen. Dat was de reden, dat zij op hunne lange reizen en zelfs bij hunne veldtochten hun vee bij tienduizendtallen medevoerden.

„En nu moet ik iets mededeelen, waarvan de dames misschien vreemd zullen ophooren, maar dat door haar beschouwd moet worden als een bewijs, hoe hoog de vrouw hier geschat wordt: zelfs de prijs, dien de zwarte bruijom zijn aanstaanden schoonvader voor zijne echtgenootte moet betalen, bestaat in deze streken eveneens in runderen.”

Al de aan den disch zittende dames lachten.

„Bij de Zoeloes,” ging de verhaler voort, „bestaat deze prijs, de „lobola,” gewoonlijk uit 4 à 6 stuks; de Betsjoenen kennen dezelfde gewoonte, hun woord voor „lobola” is „bohari.”

„Meer dan op iets anders stellen de negers prijs op hun vee. Evenmin als een rentenier zich gemakkelijk ontdoet van zijne schuldbrieven, evenmin gaan de Zuid-Afrikaansche negers er licht toe over om hun vee te slachten; zij eten slechts gestorven „beesten.” Toch is vleesch hunne liefste spijs.

„Waarschijnlijk zouden de runderen niet zulk eene voorname plaats in de Zuid-Afrikaansche maatschappij bekleeden, indien de aard der bewoners en de gesteldheid van den bodem en van het klimaat eene grootere ontwikkeling aan den landbouw hadden ge-

geven. Nu deze laatste echter zeldzaam blijft, moet het vleesch in de allereerste plaats als voedsel dienen.

„Kan men zich geen Zuid-Afrika denken zonder rundvee, een negerdorp is niet volledig zonder eenige magere, haast altijd leelijke, kleine hondjes. De liefde hunner meesters is echter voor hen niet groot, want meestal moeten zij zelf den kost zoeken. Evenzoo vindt men in elk negerdorp steeds hoenders.

„Geiten worden er in Zuid-Afrika wel aangetroffen, maar in kleiner getal dan de genoemde soorten van vee. Een groot deel der geiten en bokken bevindt zich in het bezit der inboorlingen. Een en ander geldt echter niet van de Angora-soort, die in de Kaapkolonie op groote schaal en met goed gevolg wordt aangekweekt, terwijl ook de Vrijstaat er een half millioen vertegenwoordigers van bezit. De aankomst dezer dieren in Zuid-Afrika dagteekent nog slechts van 1860 ongeveer; zij kwamen uit Klein-Azië. En sedert heeft de fokkerij der Angora-geiten zich zoo uitgebreid, dat Zuid-Afrika tegenwoordig voor een kwart millioen gulden jaarlijks aan Angora-haar uitvoert. Deze dieren worden, zooals u weet, aangefokt ter wille van hun lang, zijdeachtig haar, wit van kleur met hier en daar zwarte plekken.

„Wat de schapen aangaat, deze zijn in Zuid-Afrika inheemsch, namelijk de soort, die, in plaats van wol, lange, dunne haren heeft. De staart is peervormig en bestaat voornamelijk uit vet, dat door Boeren en negers veel wordt gebruikt in plaats van boter; hij weegt gewoonlijk 3 à 4 kilo.

„Deze soort wordt alleen gefokt om tot voedsel te

dienen. Zij werd in het Kaapland door Van Riebeeck gevonden, welke haar met Europeesche schapen kruiste. Oneindig belangrijker echter en talrijker zijn in den Vrijstaat de merinos-schapen, welke de Boeren hier, evenals met de Angora-bokken geschiedde, van de Kaapkolonie ontvingen. Zij schijnen het eerst te zijn aangevoerd uit Spanje in 1793, terwijl ook Fransche, Duitsche en Australische soorten bij duizenden in den Vrijstaat worden aangetroffen.

„Maar — ik schrik er zelf van, dat ik nog maar steeds blijf doorpraten. Ik ben zeer onbeleefd, nietwaar? Ik zou, op verzoek wel is waar, vertellen, wanneer hier de eerste paarden gekomen zijn, en nu merk ik, dat ik over geheel iets anders spreek. Wij zouden een verhaal over de reis naar Fauresmith hooren, en nu schijn ik wel de verteller te zijn. Vergeeft mij mijne onbescheidenheid! Ik zal nu gaarne weer toelisteren.”

„Als ik namens allen spreken mag,” zei de heer, die naar Fauresmith was geweest, „dan vinden wij u volstrekt niet onbeleefd. Integendeel, u hebt ons allen — geloof ik — aangenaam bezig gehouden. Ik althans zou nog gaarne naar u blijven luisteren.”

Daar men het algemeen met dezen spreker eens was, vervolgde de man, die over paarden gepraat had, zijne mededeeling.

„Vergun mij u dan nog te spreken over de „vogelstruis.” Bij u in Holland, mijnheer Dijkstra, noemt men hem struisvogel.

„Deze vogel, die in de Kaapkolonie eene zoo gewichtige plaats inneemt, is van daar ook naar hier overgebracht. Wel werd hij over geheel Afrika in het

wild gevonden, hoewel meer en meer teruggedrongen naar de streken, waar de blanken zich nog niet ophielden. Maar het was in de Kaapkolonie, dat men een halve eeuw geleden, een aanvang maakte met struisvogels als vee aan te fokken. Terwijl vóór dien tijd alleen de veeren van wilde struisen werden uitgevoerd en slechts in kleine hoeveelheden, stuit men tegenwoordig in dit deel van Zuid-Afrika, meermalen op boerderijen met geheele kudden van deze vogels, en zijn er jaren, in welke de uitvoer van hunne veeren uit de Kaapkolonie stijgt tot eene waarde van een millioen pond sterling. Het geheim van deze uitbreiding ligt allereerst in het feitelijke monopolie, dat Zuid-Afrika ten aanzien dezer vogels bezit. Uitsluitend toch in Afrika schijnen deze inheemsch te zijn en in het wild te worden gevonden. Eerst sedert een zevental jaren heeft men in Australië, Californië en de Argentijnsche Republiek die vogels uit het Kaapland ontboden, ten einde te trachten die ook daar over te planten. Bevreesd geworden voor het verlies van haar monopolie, heeft toen de Kaapkolonie den uitvoer der vogels aan een zeer hoog uitvoerrecht, £100 per vogel en £5 per ei, onderworpen.

„Ten tweede is de omvang in Zuid-Afrika der struisvogelfokkerijen te danken aan de uitvinding eener kunstmatige wijze van uitbroeding der eieren. Door deze vondst nam het aantal der geboorten onder de vogels belangrijk toe en verkreeg men tamme jongen, terwijl men vroeger slechts wilde en schichtige vermocht te verkrijgen.

„Evenals de koffie, tulpen, koper en bijna alle denkbare artikelen, hebben ook de struisvogels een tijd

gehad, dat zij de speelzucht tot duizelingwekkende hoogten wisten op te drijven. Er zijn oogenblikken geweest, dat er meer dan twaalfduizend gulden voor een enkelen vogel werden betaald. Natuurlijk is daarop een terugslag gevolgd, en heeft men toen aan de fokkerij van deze vogels minder aandacht geschonken. Dientengevolge zijn er in dit land misschien een paar duizend, terwijl er in de Kaapkolonie nog wel 150000 zullen wezen.

„Dames en heeren! ik heb nu uitgepraat en hoop thans het slot te mogen hooren van onzen reiziger naar Fauresmith!”

„Ik had dus,” begon deze nu weder, „na zeer vroeg op reis te zijn gegaan, gelegenheid tot ontbijten gehad, zette mij daarna op de kar en het vierspan draafde weer verder tot de Kafferrivier, die wij langzaam overstaken. Toen weer vliegend over den Lokhorst-rand, verder langzaam door de Rietspruit en daarop in gestrekten draf tegen de hoogten op, die de Jagersfontein-randjes worden genoemd.

„Het werd avond. Schilderachtig maar eenzaam lag beneden aan onzen voet, toen wij den top van den heuvelrug hadden bereikt, de eenige belangrijke diamantmijn in den Vrijstaat, Jagersfontein.

„Op mij maakte het geheel een somberen indruk. Ik had gehoord, dat hier niet meer gewerkt werd, en nu zag ik tunnels en schachten, die duizenden ponden sterling moeten gekost hebben en waarvoor de financiële hulp van verschillende compagnieën noodig is geweest; ik zag daar loopgraven, een grooten, diepen kuil, en een aantal huisjes, maar alles was verlaten.

Die huisjes, die loopgraven, die tunnels zijn alle in verval. Kon het treuriger? Waar men bedrijvigheid en groote beweging moest aanschouwen, vindt men verlatenheid en stilte en waar leven, opgewekt leven heerschen moest, heerscht de stilte eens kerkhofs."

"Mag ik vragen hoe laat het was, toen u daar bij de mijn was, mijnheer?" vroeg de naast hem zittende gast.

"Dat zou ik niet precies kunnen zeggen, maar het was al schemerdonker."

"Dan heeft de duisternis u misleid, mijnheer, want ik kan u verzekeren, dat de treurige toestand, dien u daar meende te zien, wel bestaan heeft, maar nu sedert lang niet meer. Men werkt nu weer ijveriger dan ooit in de mijn. Zij levert, naar ik vernam, jaarlijks gemiddeld voor eene waarde van zes ton gouds aan diamanten.

"Als het niet donker was geweest, zou u in den omtrek der mijn wel honderd huisjes hebben gezien. Ik ben voor een week of acht daar geweest en vond toen, dat die huisjes misschien kleiner dan die te Kimberley, maar ongetwijfeld veel netter en fraaier waren."

"Ik dank u voor deze mededeeling, mijnheer! want ik zou hier eene groote dwaling hebben begaan."

"Bevat de Vrijstaat ook goud?" vroeg Ferdinand.

"In den laatsten tijd," ging de reiziger voort, "is er ook eenig goud in dezen staat ontdekt en is men reeds begonnen met het te voorschijn te brengen. Met het voorbeeld van den Witwatersrand voor oogen, zijn enkele plaatsen voor fabelachtig hooge prijzen verhandeld geworden. Steenkolen, petroleum en andere stoffen zijn ook in deze republiek in den grond gevonden. Maar tot nu toe bestaat hier nog geene mijn-nijverheid

van eenige beteekenis. De rijkdom des lands is zijne veeteelt en dat is een veel vaster en gezonder bron van inkomsten. De gelukzoekers van Kimberley en Transvaal laten ons hier grootendeels met rust.

„Lang toefden wij evenwel te Jagersfontein niet, want de postiljon legde de zweep over de paarden en in galop reden wij verder naar Fauresmith, waar wij den nacht doorbrachten. Ik steeg af aan het eenige logement, dat het een tweehonderdtal woningen en vijfhonderd inwoners tellende dorp, bezit.

„Ik vernam daar, dat dit plaatsje van 1850 dagteekent.

„Den volgenden dag deed ik er mijne zaken af en kreeg van Fauresmith een aangenamen indruk. Ook hier worden vele huizen alleen op Zaterdag of Zondag bewoond. Dan komen de Boeren uit den omtrek, die deze woningen in eigendom hebben, daarheen, ten einde, ter gelegenheid van den kerkgang, tevens hunne in- en verkoopen te doen. Reusachtige wagens ziet men dan binnenrijden, altijd beladen met wol en huiden.

„Dit zijn dan ook de eenige artikelen, die de Vrijstaat in belangrijke hoeveelheden naar andere werelddeelen uitvoert. Want de geheele republiek leeft bijna uitsluitend van de veeteelt.

„Door de lommerrijke lanen van Fauresmith bereikt men in korten tijd de negerwijk. Een luid geschreeuw en gehuil van de ontelbare naakte kafferkinderen, die zich in de modder wentelden, rietjes uit de muren der woningen trokken of zich op andere wijzen den tijd kortten, bewezen mij, hoe welkom vreemdelingen daar

zijn. Voor de hutten lagen de mannen, op matten uitgestrekt, pijpen te rooken en zich te blakeren in de zon. Hunne echtgenooten verrichtten weder het werk en kookten wat maïs in vormelooze aarden potten. Terwijl de mannen meestal het bovenlijf naakt droegen, de beenen in eene oude broek gestoken, waren de vrouwen allen geheel gekleed. Niet met veelkleurige doeken, los (zooals aan de oost- en westkust,) om de leden geslagen, maar in genaaide rokken en jakjes, die de Boerinnendracht trachtten na te bootsen. Een bont doekje hadden zij zich om de schouders gespeld en een geruiten lap katoen over het hoofd geknoopt.

„De negers rookten bij gebrek aan tabak hun „dagga,” eene soort van hennep, die, brandende, een hoogst onaangename geur verspreidt en hen spoedig bedwelmt.

„De bebouwing van het veld geschiedde door de vrouwen. De veldarbeidsters droegen hare zuigelingen op den rug. Die kinderen, als ruiters gezeten, waren aan de moeders door een grooten doek bevestigd, zoodat alleen het hoofdje zichtbaar bleef, dat bij elke beweging der draagster heen en weer bengelde.

„Ik bleef evenwel niet lang onder de negers vertoeven, maar spoedde mij terug naar Fauresmith.

„En hiermede wil ik nu mijn reisverhaal besluiten.”

Den spreker werd aller dank betuigd en hiermede was de maaltijd afgelopen.

's Avonds werden de pijpen gestopt en zaten de meeste logés op matten stoelen voor het hotel om tafeltjes. Sommige dronken een kop koffie, andere een glas Kaapschen wijn.

Ook Ferdinand en zijne vrouw bevonden zich buiten en genoten van den liefelijken avond.

Een man met een grijzen baard, gekleed in eene bruine overjas, den gewonen vilten hoed met breeden rand op het hoofd, vergezeld van een jongeling van omstreeks 24 jaren, die blijkbaar zijn zoon was, namen plaats aan hetzelfde tafeltje, waaraan Ferdinand gezeten was.

Het duurde niet lang of zij raakten in gesprek, terwijl juffrouw Dijkstra eerst een geïllustreerd tijdschrift doorbladerde en later een gesprek aanknoopte met eene jonge dame, die voor hare gezondheid de zomermaanden (December, Januari en Februari) gedeeltelijk te Bloemfontein doorbracht. De lotgevallen van den Vrijstaat, sedert de Boeren dit land hadden betrokken, werden nu het onderwerp, dat de mannen bespraken. De oude heer had die lotgevallen voor een goed deel zelf beleefd en deelde daarvan het volgende mede.

HOOFDSTUK XIX.

De opkomst van den Vrijstaat.

„Terwijl het zuidwestelijk deel der Kaapkolonie reeds sedert meer dan tweehonderd jaren door blanken is bewoond, bleef het overige gedeelte van Zuid-Afrika, ook de Vrijstaat, tot in het begin dezer eeuw, geheel in het bezit der inboorlingen. Intusschen dagteekent de komst van blanken in den Vrijstaat van vroeger jaren dan die in Natal of Transvaal. Reeds omstreeks 1820 kwamen hier eenige Boeren uit „de Kolonie” en zetten er zich neer. Hun aantal nam sedert voortdurend toe. Bevolkt door talrijke blanken werd de Vrijstaat eerst, toen in 1836 de groote uittocht der Boeren van de Kaapkolonie plaats vond; terwijl een deel van deze lieden zich naar Natal begaf, anderen zich benoorden de Vaal-rivier vestigden, bleven velen bij de stamgenooten, die zij hier in den tegenwoordigen Vrijstaat aantroffen.

„Moeilijkheden met de inboorlingen hadden zij in den aanvang bijna geene. Het schijnt, dat het land niet door eene vaste bevolking was bezet, maar slechts

van tijd tot tijd door verschillende groepen van inboorlingen werd bezocht. Het gelukte dan ook aan Hendrik Andries Potgieter, den aanvoerder van den eersten grooten trek in 1836, op vreedzame wijze uitgestrekte landerijen in het noorden des lands van de inboorlingen te verkrijgen. Als betaling moest hij eenig vee afstaan en de zwarten beschermen tegen de invallen van het beruchte Zoeloe-hoofd Mozelekatse. Toen deze de Boeren aanviel werd hij echter, zooals wij weten, verslagen. Mozelekatse vluchtte met bijna al zijn volk naar gene zijde der Limpopo en liet zich niet meer zien ten zuiden dier rivier. In een groot gedeelte van den tegenwoordigen Vrijstaat o. a. zetten zich daarop de Boeren neer.

„Volgens de overleveringen van het moederland vereenigden zich de Boeren in deze streek tot eene soort van republiekje, welks instellingen ongeveer dezelfde waren als in de Kaapkolonie onder de Oost-Indische Compagnie. Het had Winburg, de oudste stad van den tegenwoordigen Vrijstaat, tot hoofdzetel en hing samen met de gemeenebesten, gevormd door de Boeren, die zich in Natal en Transvaal hadden gevestigd. ¹⁾

„Voortdurend kwamen er Kaapsche Boeren zich bij de Winburgers voegen; want zij vonden er, wat zij wenschten, goed land zooveel zij slechts behoefden, vrijheid, geene onophoudelijke moeilijkheden met de inboorlingen zooals in de Kaapkolonie, maar vrede en rust. Nadat in 1842 de Britsche hand zich ook had uitgestrekt over Natal, en de daar wonende Boeren dien-

¹⁾ Zie hoofdstuk VI.

tengevolge, voor verreweg het grootste gedeelte, dat land weder besloten te verlaten, kozen velen hunner zich het Winburgsche land tot woonplaats uit. Binnen eenige jaren was het land bewoonbaar gemaakt voor blanken en begon het den Boeren wel te gaan.

„Toen brak het tijdstip aan, dat de Britsche regeering zich toerustte, om ook deze verdwaalde schapen weder bij hare kudde te voegen. Eensdeels lag aan dit plan de begeerte tot machtsuitbreiding bij vele Britsche overheidspersonen, ten grondslag.

Volgens de gewoonte der Engelschen die hunne staatkundige beweegredenen steeds recht, billijk, ja zelfs als plichtmatig doen voorkomen, zoo ook rechtvaardigden deze personen hun verlangen, door te wijzen op de noodzakelijkheid der inlijving, met het oog op de belangen der inboorlingen, en tevens te herinneren aan het standpunt, reeds dadelijk bij den grooten trek door de Britsche regeering ingenomen, volgens hetwelk zij de Boeren als Britsche onderdanen beschouwde en dus het land, door de trekkers in bezit genomen, dientengevolge als Engelsch grondgebied. Anderdeels echter zag zich de Britsche regeering tot deze inlijving genoopt, doordat de Boeren weigerden de heerschappij te erkennen van gekleurde hoofden, aan wie Engeland souvereiniteitsrechten had toegekend over een gedeelte van den tegenwoordigen Vrijstaat.

„Zooals altijd kozen de zendelingen, die hier zoowel bij de inboorlingen als bij de Britsche regeering grooten invloed hadden verkregen, ook nu de zijde van de vijanden der Boeren, en deden al wat zij konden, om de Engelsche regeering te bewegen tot opheffing der

Boerenheerschappij over den tegenwoordigen Vrijstaat.

„Een geschil tusschen Grikwa's en de Boeren ontstaan, bood de Engelschen alras eene welkome gelegenheid aan om zich in de zaken van de laatsten te mengen. Zij kozen de zijde der Grikwa's; en weldra kwam het tot een treffen, waarbij de Boeren het onderspit dolven. Dat geschiedde in 1845 bij de Zwartkoppies. Het zuidelijk gedeelte van den tegenwoordigen Vrijstaat kwam nu onder het toezicht der Engelschen.

Aanvankelijk vergenoegden deze laatsten zich in 1846 op de plaats Bloemfontein eene bezetting te leggen, waaraan deze stad haar ontstaan te danken heeft. Deze maatregel had ten doel, dat de Engelschen de teugels in handen zouden houden en alzoo eene algeheele aanhechting van het land bij het Britsche grondgebied voorbereiden.

„Die inlijving geschiedde reeds in 1848. Sir Harry Smith, gouverneur der Kaapkolonie van 1847—1852, dezelfde naar wien het dorp Harrysmith, in het noordoosten van den Vrijstaat, is gedoopt, vaardigde toen eene proclamatie uit, waarbij al het land tusschen de Oranjerivier, Vaal en Drakensbergen bij het Britsche grondgebied werd ingelijfd. Winburg werd ook daarin begrepen en verloor dus voor het eerst zijne onafhankelijkheid. In het volgende jaar werd aan deze nieuwe bezitting officieel den naam van „Oranje-Rivier Soevereiniteit" gegeven.

„Sommige Boeren, vooral zij, die den „trek" naar en uit Natal niet hadden meegemaakt, evenmin als de gevechten tegen Mozelekatse, en die dus niet zooveel